

Allemansrätten – en vägledning

Innehåll

19

23

29

35

Allemansrätten	4
Allemansrätten i Europa	6
Nära hus och på vägar	8
Odlad mark, hagar och skogsplanteringar	10
Skyddade områden	12
Terrängfordon	14
Campa med tält, husvagn eller husbil	16
Toalettbestyr	18
Elda	20
Hundar	22
Cykla och rida.....	24
Bryta kvistar.....	26
Klättring	28
Paddling	30
Fiske och jakt.....	32
Golfbanor.....	34
Bad och båt	36
Plocka bär, svamp och nötter.....	38
Vilda växter och djur.....	40
Skräp	42
Instruktion	44

Innehåll

19

23

29

35

Allemansrätten	4
Allemansrätten i Europa	6
Nära hus och på vägar	8
Odlad mark, hagar och skogsplanteringar	10
Skyddade områden	12
Terrängfordon	14
Campa med tält, husvagn eller husbil	16
Toalettbestyr	18
Elda	20
Hundar	22
Cykla och rida.....	24
Bryta kvistar.....	26
Klättring	28
Paddling	30
Fiske och jakt.....	32
Golfbanor.....	34
Bad och båt	36
Plocka bär, svamp och nötter.....	38
Vilda växter och djur.....	40
Skräp	42
Instruktion	44

Allemansrätten

Inte störa, inte förstöra.

Allemansrätten

RÄTTIGHETER

Allemansrätten är en frihet under ansvar.

Vår frihet att få vara nästan överallt i naturen, bara vi visar hänsyn och inte stör eller förstör. Det ger oss en rätt och möjlighet att gå över annans mark och att tillfälligt uppehålla oss där.

SKYLDIGHETER

Allemansrätten innebär också en skyldighet att visa hänsyn: att inte skada omgivningen eller störa vare sig djur- och växtliv eller andra personer som bor eller vistas där.

Exempelvis får du inte gå till fots över en tomt.

Allemansrätten

Inte störa, inte förstöra.

KORT OM ALLEMANSRÄTTEN

Allemansrätten är ingen lag, men omges av lagar som sätter gränser för vad som är tillåtet. Exempelvis får du inte gå till fots över tomt, plantering eller annan äga som kan skadas av detta, vilket regleras i brottsbalken 12 kapitlet 4 §. Ett annat exempel är nedskräpning som är förbjudet enligt miljöbalken 15 kapitlet 30 §.

Allemansrätten innebär också att du inte bara ska ta hänsyn till markägare utan också till andra som vistas i naturen.

Allemansrätten har stöd i grundlagen, i 2 kapitlet 15 § regeringsformen, som säger att ”alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten”. Men där sägs det inget närmare om vad allemansrätten är för något. I miljöbalken 7 kapitlet 1 § står att alla ska ”visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med naturen” och enligt den praxis som skapats genom domar på området följer att en verksamhet inte får medföra nämnvärd skada eller olägenhet för markägaren.

Allemansrätten i Europa

Finns inte bara hos oss, men nästan.

Allemansrätten i Europa

Möjligheten att vara ute i naturen och röra sig fritt har varit en tradition och sedvana i många länder, inte bara i Sverige. Men det är nästan bara i Skandinavien som friheterna är så stora. Skandinavien är relativt glest befolkat och stora markområden ägdes/ägs av staten. Detta har bidragit till att allmänheten fått stora möjligheter att röra sig i naturen och att även privata markägare måste förhålla sig till detta.

DISKUTERA

Hur fungerar friluftslivet i länder som inte har allemansrätt? Någon som har erfarenheter av vandring, turåkning, segling, ridning, o.s.v. i andra länder?

Ofta sker naturvistelser i särskilda områden eller i organiserade former, tillsammans med en guide, och du måste hålla dig inom anvisade områden eller leder.

Allemansrätten i Europa

Finns inte bara hos oss, men nästan.

LÄNDER I EUROPA MED NÅGON FORM AV ALLEMANSRÄTT

Finland

Mycket likt Sverige, men bland annat inte tillåtet att elda eller tälta på annans mark utan tillstånd. Vissa begränsningar när det gäller plockning av hjortron och åkerbär.

Norge

Skiljer på innmark (i anspråktagen och odlad mark) och utmark. På utmarken gäller allemansrätt till stora delar. Plockning av hjortron är ofta förbehållen lokalbefolkningen.

Danmark

Tätt befolkat och det mesta av marken är uppodlad. Bär får plockas i mindre omfattning.

Island

Någon allemansrätt finns inte men allmänheten har rätt att färdas i naturen, helst på markerade stigar och leder. På icke inhägnad privat mark får du uppehålla sig tillfälligt och färdas på stigar och vägar om det inte begränsas av grindar och staket.

England och Wales

Sedan år 2000 har allmänheten fått större möjligheter att vistas i naturen.

Skottland

Införde 2003 allemansrätt som är lik den norska.

Övriga Europa

I övriga Europa varierar möjligheterna att vistas i naturen. Att tälta, plocka blommor, svamp och bär är ofta förbjudet.

Nära hus och på vägar

Se till att passera på tillräckligt avstånd från hus.

Nära hus och på vägar

DU FÅR

- Röra dig fritt i skog och mark, på eller utanför vägar och stigar.
- Passera andras bostadshus på behörigt avstånd, då respekterar du den s.k. hemfridszonen.
- På enskild väg är det tillåtet att gå, cykla, rida så länge vägen går utanför en hemfridszon. Markägare kan däremot förbjuda motorfordons- trafik.

DU FÅR INTE

- Gå över annans tomt.

Nära hus och på vägar

Se till att passera på tillräckligt avstånd från hus.

KOMMENTAR

- Med tomt och hemfridszon menas området närmast en bostad, där den boende har rätt att få vara ifred (oavsett om området är in hägnat eller ej.) En uppodlad trädgård be traktas som hemfridszon.
- Det finns ingen lagstiftning som tar upp hur stor hemfridszonen är. Den kan avgöras av avståndet, ett staket eller hur topografin och vegetationen ser ut. Berg, kullar och träd som skyddar mot insyn gör kanske att du kan gå lite närmare ett boningshus. Är landskapet däremot öppet och huset exponerat bör avståndet vara längre.

DISKUTERA

Byvägen på bilden går genom en gård och fortsätter på andra sidan gården.

Kan du gå, rida eller cykla på vägen och passera genom gården utan att störa? Att tänka på:

- Att bara passera, till fots eller på cykel, är möjligt ganska nära hemfridszonen.
- Att sätta sig ner och äta matsäck kräver längre avstånd, att tälta än längre o.s.v.
- Ryttare, cyklister och större grupper måste vara extra uppmärksamma för att inte störa.
- Är vägen öppen för biltrafik kan du både gå, cykla och rida på den.
- Är det en enskild väg beror det på hur stor störningen är och vilken tradition det finns att nyttja vägen.
- Är inte huset bebott, t ex ett igenbommat fritidshus, så är det ingen som blir störd om du går längs vägen, men du bör inte gå in i trädgården. Är det någon hemma på gården kan du säga "Hej!" och fråga om det är OK att passera.
- Lador och uthus som ligger på avstånd från boningshus kan du oftast passera utan problem.

Odlad mark, hagar och skogsplanteringar

Undvik planterade marker, både åker och nyplanterad skog.

Odlad mark, hagar och skogsplanteringar

DU FÅR

- Ströva fritt i skogar och mark.
- Gå igenom en kreatursgrind, men stänger den givetvis efter dig.

DU FÅR INTE

- Gå på en åker från sådd till skörd eller i annan växande gröda. Gå utanför åkern istället.
- Förstöra stängsel. Lämna grindar öppna.
- Medvetet skrämma eller stressa djur i hagar.

Odlad mark och hagar

Undvik planterade marker, både åker och nyplanterad skog.

KOMMENTAR

- I nyplanterad skog eller ungskog kan det vara svårt att se de små trädplantorna. Ta helst annan väg om det är nyplanterat.
- Det kan vara svårt att se om en åker är nysådd, eller om det är insådd vall eller ogräs som växer i stubbåkern. För att vara säker: rör dig aldrig på åker, stubbåker eller vall innan du frågat markägaren om lov.
- Vintertid, när marken är frusen, är skaderisken mindre. Då kan du, med viss försiktighet, till exempel åka skidor över en åker.
- Var försiktig och använd sunt förnuft om du stöter på djur i hagar. Du passerar på egen risk i hagen. Stäng alltid grindar efter dig.

DISKUTERA

- *Vilka olika typer av odlad mark har du stött på? Hur ser du att det är mark som någon brukar?*
- Ibland vill du fråga en markägare om lov. *Hur vet du vem som är markägare?* Kontakta Lantmäteriet.
- *Får jag gå in i hagen?* Ja det får du, men glöm inte att stänga grinden efter dig.
- *Får jag klappa djuren i hagen?*
Be djurägaren om lov! Både för din egen och djurens säkerhet.

Skyddade områden

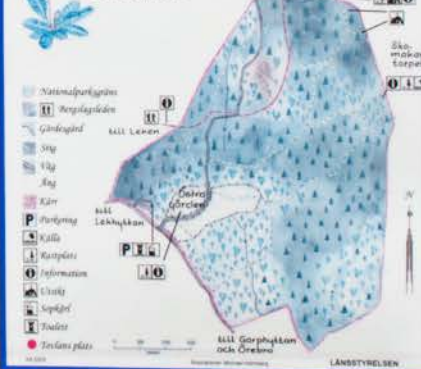
Här är ibland allemansrätten lite begränsad.

Välkommen till Garphyttans nationalpark

Nationalparken bildades 1909 och upptar en yta på totalt 111 ha. Hela nationalparken var för ägor under en gård, Östra gården i Svenshyttan, vars gårdstomt och nära grannskap med slätterängar fortfarande utgör kärnan i nationalparken. I dag hålls ängsmarker öppna genom årlig slåtter som är nödvändig för blomsterrikdomen. Skogen inom nationalparken ska få utvecklas fritt för att på sikt övergå till naturskog.

Tänk på att inom Nationalparken gäller särskilda bestämmelser, som anges på stora informationstavlan vid ingången till ängen.

Skyddade områden

DU FÅR

- Oftast får du göra samma saker i naturreservat och nationalparker som i annan natur.

DU FÅR INTE

- I nationalparker och naturreservat kan det finnas särskilda regler för t. ex eldning och tältning. Det kan vara helt förbjudet, eller bara tillåtet på vissa iordningställda platser.
- Inom fågelskydds- och djurskyddsområden kan det finnas tillträdesförbud under delar av året.
- I vissa skyddade områden får du inte ha med din hund.

Skyddade områden

Här är ibland allemansrätten lite begränsad.

KOMMENTAR

- I naturreservat och nationalparker gäller särskilda regler. De är anpassade till vilka värden som finns i området och är till för att skydda dessa värden.
- Du får reda på vilka regler som gäller genom att läsa på skyltar vid "entréer" till området eller längs reservatsgränserna.
- Länsstyrelsen eller kommunen har också information på webben om vilka regler som gäller i varje område.

DISKUTERA

- *Hur ser symbolen för naturreservat ut?*
- *Varför kan det finnas särskilda regler i naturreservat och nationalparker? Vad är det vi vill skydda?*
- *Har du varit i ett naturreservat eller i en nationalpark? Kommer du ihåg vilka regler som fanns där?*

Terrängfordon

Allemansrätten gäller inte för motorfordon.

Naturvårdsverket
Fotograf: Per-Olov Wikberg

Shutterstock

Terrängfordon

DU FÅR

- Köra motorfordon som skoter på snö, håll dig gärna till leder.
- Köra motorcrosscykel och fyrhjuling på leder eller banor som är avsedda för det.

DU FÅR INTE

- Köra motorfordon utanför markerade vägar, leder eller banor, inte ens om du själv äger marken.
- Köra skoter i områden med skoterförbud.

Terrängfordon

Allemansrätten gäller inte för motorfordon.

KOMMENTAR

- Terrängkörning ingår inte i allemansrätten.
- Terrängkörningsförbudet gäller generellt för alla motordrivna fordon på barmark.
- Is räknas inte som terräng och här får du köra bil, MC och skoter.
- På snötäckt mark (utan skoterförbud) ska du köra försiktigt, så att inte mark och växtlighet skadas.
- Tänk på att särskilda regler gäller i skyddade områden.
- Den som bedriver jord- eller skogsbruk får köra fyrhjuling i samband med detta.

DISKUTERA

- *Varför finns ett generellt förbud mot terrängkörning? Körning på barmark kan leda till skador på mark och vegetation, skadorna kan ta lång tid att läka. Våtmarker kan i värsta fall dikas ut så att de torkar ut. Terrängkörning kan också störa djur och människor i naturen.*
- *Är det någon som hyrt en snöskoter? Fick du information om vilka regler som gäller?*

Campa med tält, husvagn eller husbil

Tälta ett dygn eller några enstaka dygn utan tillstånd.

Campa med tält, husvagn eller husbil

DU FÅR

- Tälta på annans mark utan särskilt tillstånd så länge du visar hänsyn, respekterar hemfridszonen och inte stannar mer än ett eller några enstaka dygn.
- Övernatta i husbil eller husvagn på en parkeringsyta i direkt anslutning till vägen under ett dygn om det inte finns skyltar om andra regler.

DU FÅR INTE

- Tälta i större grupper utan att be markägaren om lov.
- Stanna längre än ett eller några enstaka dygn utan att fråga om lov.
- Orsaka stort slitage som tex trampa ned mycket växtlighet, bryta kvistar och utträta toalettbestyr lite här och där.
- Parkera husbilen eller husvagnen i närheten av bostadshus.
- Köra med husvagnen eller husbilen ut i terrängen, inte ens med tillstånd av markägaren.

Tälta och campa

Tälta ett dygn eller några enstaka dygn utan tillstånd.

KOMMENTAR

- Några klara regler för hur länge du får tälta på annans mark finns inte. Huvudregeln är att du måste ta hänsyn, att campa inom direkt synhåll från boningshus är knappast tillåtet ens ett dygn. Mer avskilt går det att stanna ett par nätter. Naturligtvis kan du kontakta markägaren och be om lov att tälta.
- Marker som är särskilt känsliga för slitage, som till exempel lavmarker och lövängar, är inte bra campingplatser.
- Beteshagar kan vara fina att tälta i, men att väckas av en hop morgonpigga kossor kanske inte är så kul.
- Husbilen/husvagnen får inte utgöra trafikfara eller skada marken.
- Respektera lokala skyltar som förbjuder camping.
- Parkera din bil så att du inte hindrar andra besökare, trafikanter eller markägaren att köra ut timmertransport, traktorer och dyl.

DISKUTERA

- *Om du själv ägde marken, hur skulle du resonera om du fick besök av friluftsgäster? Hur skulle du vilja att de parkerade längs din väg (enskild)?*
- *Större grupper får inte tälta utan att be markägaren om lov. Varför är det så? Hur stor är en "större grupp"? Spelar det roll hur många tält de har? Spelar det roll vart de tältar, dvs val av plats? Hur länge planerar de att stanna? Det finns ingen definition av större grupp. Här hänvisas till sunt förnuft. Diskutera vad ni tycker är rimligt! Och varför. Val av plats spelar roll. Välj att slå upp tältet på tålig mark och inte i använd betesmark, jordbruk eller plantering. Tältplatsen får inte ligga nära boningshus.*

Toalettbesty

Gräv alltid ner papperet eller ta hem och släng det.

Toalettbesty

DU FÅR

- Du får uträtta dina behov i naturen om det inte finns någon toalett eller ett dass i närheten.
- Du bör uppsöka en plats där du tror att inte så många kommer att gå eller trampa. Om möjligt, ha med en spade och gräv en grop först. Täck sen över med jord eller en stor sten. Gräv också alltid ner papperet. Alternativt ta hem och bränn det – om brandrisken är stor.

Toalettbesty

Gräv alltid ner papperet eller ta hem och släng det.

KOMMENTAR

- Större grupper som tältar ute i naturen bör, förutom att be markägaren om lov, se till att lösa toalettfrågan på ett lämpligt vis, till exempel genom att anlägga en tillfällig friluftstoa.
- Ta därför med en rejäl spade om du ansvarar för grupper som vistas i naturen.

DISKUTERA

- Tyvärr visar mängden toapapper att exempelvis på skärgårdsöar att det är många som inte bryr sig om spåren de lämnar. *Vad kan du göra åt detta?*
- *Hur beter du dig på fjället?* Få träd att gömma sig bakom, svårt att gräva ner toapappret (som dessutom bryts ner långsamt) och på vintern blåser det kallt. Det är frestande att uppsöka lä bakom en stugknut, ingen kommer ändå att se i snön. Eller....?
- *Är det lämpligt att uträtta sina behov i närheten av vattendrag?* *Varför/varför inte?* Här gäller att inte förorena vattnet. Uträtta dina behov på behörigt avstånd.

Elda

Elda bara på säker plats, släck alltid.

Elda

DU FÅR

- Allemansrätten ger ingen självklar rätt att göra upp en eld. Men du får elda om du är försiktig så att elden inte riskerar att sprida sig eller skada djur och växter.

DU FÅR INTE

- Elda direkt på klippor som då kan spricka.
- Elda om det råder eldningsförbud.
- Lämna eldningsplatsen utan att släcka efter dig.
- Lämna skräp som eventuellt blir kvar i askan.

Elda

Elda bara på säker plats, släck alltid.

KOMMENTAR

- Speciellt under sommaren kan det råda eldningsförbud. Du hittar information om detta hos kommunen, länsstyrelsen eller lokala räddningstjänsten. Även SMHI varnar när det är större risk för brand.

DISKUTERA

- *Hur noga ska du släcka?* Tänk på att även om ingen låga syns, så kan elden ligga och pyra! Krafsa gärna lite i askan för att kontrollera att ingen glöd finns kvar. Släck hellre en extra gång än en gång för lite.
- Du är i skärgården och vill elda, men ser bara klippor överallt. Använd sprit-/campingköket, eller leta upp en skreva där det finns tillräckligt med jord för att skydda berget.

Hundar

Hundar bör vara kopplade.

IBL bildbyrå
Fotograf: Tor Lundberg Tuorda

Skandinav bildbyrå
Fotograf Anders Åberg

Hundar

DU FÅR

- Ta med hunden ut i naturen, men du måste kunna hindra den från att driva eller förfölja vilda djur, annars bör du hålla den kopplad.
- Jakthundar får springa lösa under den tid som själva jakten eller jaktträningen pågår.

DU BÖR INTE

- Ha hunden utan koppel under våren och sommaren (1/3 – 20/8).
- I vissa nationalparker är hundar överhuvudtaget inte tillåtna, i andra måste de hållas kopplade hela året om. Länsstyrelsen har information om vad som gäller.
- Ha lösa hundar under jakttider som inte deltar i jakten. De kan störa jakten vilket inte är tillåtet.

Hundar

Hundar bör vara kopplade.

DISKUTERA

- ”*Min hund är jättesnäll, det gör väl inget om den är lös?*” Hundar ska vara kopplade/hållas under uppsyn främst för att inte störa djurlivet. Även en snäll hund kan störa häckande fåglar eller nyfödda djurungar under våren och sommaren. Dessutom är många människor rädda för hundar.
- *Kan jag ta med hunden i kreaturshagen?* Ingen bra idé. Både vilda och tama djur kan uppfatta hunden som ett hot. Vissa djur kan också gå till ”motattack”, vilket kan bli besvärligt för både hund och hundägare.
- *Är det någon som har hund?* I lagen står att hundar ska hindras från att springa lösa i marker där det finns vilt. *Hur gör du för att det inte ska ske?*
- *Har du sådan kontroll på din hund att den kan vara lös om det dyker upp vilda djur?* Tänk på att hundar har bättre hörsel och luktsinne och ofta upptäcker vilda djur innan du själv gör det.

Cykla och rida

Cykla och rid om marken inte skadas.

Skandinav bildbyrå
Fotograf: Mikael Svensson

Skandinav bildbyrå
Fotograf Anders Järkental

Cykla och rida

DU FÅR

- Du får cykla och rida i skog, mark och på enskilda vägar så länge inte marken skadas.
- Visa hänsyn till andra längs vägar och stigar, t. ex håll ner farten om du möter eller kör om någon.

DU BÖR INTE

- Cykla eller rida på mjuka skogsstigar under vår och höst då marken är mjuk och lätt kan köras eller trampas sönder. Lavmarker, lövängar, kärrmarker och mossar är andra känsliga marktyper.

Cykla och rida

Cykla och rid om marken inte skadas.

KOMMENTAR

- När det gäller cykling och ridning på enskild väg kan det vara bra att fråga markägaren om lov, särskilt om du ska rida eller cykla regelbundet eller i större grupper. Markägare har, om de har kommunens tillstånd, rätt att sätta upp skyltar som förbjuder cykling och ridning på hens mark.
- För elcyklar kan andra regler gälla, gå in på Naturvårdsverkets webbplats och sök på elcyklar.

DISKUTERA

- *Om du ägde marken, hur skulle du vilja att folk cyklade och red?*
- *Har du sett separata ridvägar och cykelleder? Känner du igen dem?*
- *Är tätortsnära naturområden särskilt utsatta för slitage? Ju fler som rider eller cyklar i ett område, desto större blir slitaget.*
- *Hur kan jag som enskild person minska slitaget? På vår och höst är markerna blöta och extra känsliga för slitage. Håll dig gärna till särskilt markerade rid- och cykelleder, välj vägar med fast underlag.*
- *Har du varit med om att personer som använder sin allemansrätt på olika sätt har stört varandra? Vad hände? Hur löste de problemet?*

Bryta kvistar

Ta torra kvistar från marken, inte bryta av.

Bryta kvistar

DU FÅR

- Ta torra grenar, ris, kvistar och kottar som ligger på marken för att till exempel göra upp eld.

DU FÅR INTE

- Bryta eller såga levande kvistar eller grenar från växande träd.
- Ta bark och näver från växande träd.
- Såga eller hugga sönder omkullfallna träd eller ta riktigt stora grenar.
- Ta ved från någons vedstapel eller vedhuggningsplats.

Bryta kvistar

Ta torra kvistar från marken, inte bryta av.

KOMMENTAR

- Bryter du levande kvistar från växande träd och buskar blir det sår som kan leda till att växterna växer sämre eller ibland dör. Det ger en sämre inkomst till den som äger marken.
- Stora torra grenar och stammar på marken är boplats för många djur och svampar.

DISKUTERA

- *Kan du elda upp gamla torrakor?* En torraka är ett dött träd som förblivit stående, oftast är det tallar som har djupa rötter och klarar av att stå kvar. Nej, det är inte uttryckligen förbjudet, men bör undvikas eftersom torrakan kan vara en värdefull boplats för exempelvis vedinsekter.

Klättring

Klättra med hänsyn till häckande fåglar.

Klättring

DU FÅR

- Klättra på berg och stora stenblock.

DU FÅR INTE

- Störa häckande fåglar som exempelvis pilgrimsfalk, tornfalk, berguv eller korp. Det är förbjudet enligt Jaktlagen.
- Anlägga en klätterled med bulthål o.s.v. i berget utan tillstånd från markägaren.
- Ta bort fridlysta eller skyddade växter för att kunna anlägga klätterleder.

Klättring

Klättra med hänsyn till häckande fåglar.

KOMMENTAR

- Särskilda begränsningar för klättring kan finnas i skyddade områden. Här kan också finnas särskilda tillträdesförbud under delar av området.
- Ser du häckande fåglar vid klätterklippan ska du hålla sig därifrån.
- Ibland växer känsliga mossor och lavar på klippor, där bör du klättra försiktigt.

DISKUTERA

- Bra klättringsklippor drar till sig många klättrare. Trycket på naturen ökar, det behövs parkeringsplatser, folk behöver gå på toa och vill gärna elda.
- *Vem har ansvaret? Hur kan du göra för att minimera slitaget?* Varje individ har enligt allemansrätten ett ansvar att minska slitaget.
- Klätterförbundet försöker till exempel informera sina medlemmar om allemansrätten. Kolla gärna med din lokala klätterklubb vad som gäller på platsen.

Paddling

Paddla, men inte i fågel- och sälskyddsområden.

Paddling

DU FÅR

- Paddla fritt i sjöar, vattendrag, längs kusterna och till havs.

DU FÅR INTE

- Paddla eller kliva iland på öar inom fågel- eller sälskyddsområden.

Paddling

Paddla, men inte i fågel- och sälskyddsområden.

KOMMENTAR

- Kajak- och kanotpaddling i organiserad form ökar och med detta ökar kraven på kunskapen om allemansrätten och att alla i en grupp visar hänsyn. *Vad gäller om en grupp vill slå läger och tälta under paddelturen?* Det finns ingen kollektiv allemansrätt som ger större grupper rätt att utan vidare campa i exempelvis skärgården. Ju större grupper, desto större risk för slitage, större krav på att organisera eldning och toalettbestyr etc. Större krav på hänsyn alltså.
- Den som arrangerar friluftslivsaktiviteter i större grupper kan behöva ha en dialog med markägare, till exempel för att be om lov för tältning. Arrangören kan också ha en anmälningsplikt att berätta vad denne planerar att genomföra och hur, samt att förebygga skador i naturen.

DISKUTERA

- Särskilt fina stränder blir snabbt populära. *Vad bör du tänka på?* Tänk på att visa hänsyn genom att städa upp efter dig, elda försiktigt och sköta dina toalettbehov på ett snyggt sätt.
- *Har ni någonsin träffat en säl ute på sjön?* Paddling ger unika möjligheter att komma nära in på djurlivet i skärgården. Respektera fågel- och sälskyddsområden när du planerar din rutt. Håll koll på kartan: skyltarna står ofta på en ö, men skyddsområdet sträcker sig också ut i vattnet.
- *Gäller allemansrätten för båtar?* Båtar, kanoter och kajaker som färdas på vatten lyder i första hand under sjölagen och sjötrafikförordningen.

Fiske och jakt

Samsas i naturen med de som jagar och fiskar.

Skandinav bildbyrå

Shutterstock

Fiske och jakt

DU FÅR

- Jakt och fiske ingår inte i allemansrätten, men du får fiska fritt med spö och vissa handredskap i våra fem sjöar: Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmarén och Storsjön. Längs kusterna ingår även andra fiskemetoder med handredskap i det fria fisket.
- Jaga på egen eller arrenderad jaktmark under tillåtna perioder.

DU FÅR INTE

- Fiska lax utmed Norrlandskusten eller i de stora älvarna.
- Fiska utan fiskekort i sjöar och vattendrag. Fler regler finns på www.svenskafiskeregler.se

Fiske och jakt

Samsas i naturen med de som jagar och fiskar.

DISKUTERA

- *Ska du gå ut i skogen när det pågår jakt?* Du får inte avsiktligt störa jakten, men annars har du rätt att vara i skogen. Ha gärna färgglada kläder om du är i skogen under jakt, men stör inte jakten genom att t ex skrämman vilt genom att vara högljudd. Jakttiderna sammanfaller ofta med den tid på året då det finns bär och svamp i skogen då många vill vara ute.
- *Hur vet du när det är jakt i ett område?* Information om generella jakttider finns på Svenska Jägareförbundets webbplats. Fråga jakträttsinnehavaren vilka dagar jakt sker i ett område.
- Framme vid badplatsen, ser du att någon står och fiskar alldeles i närheten. *Vad kan du tänka på?* Visa hänsyn genom att inte plaska i vattnet eller kasta sten som plumsar och skrämmer bort fisken. Var inte i vägen när fiskaren svingar spöet.

Golfbanor

Passera men inte störa. Skida på vintern.

Golfbanor

DU FÅR

- Passera över en golfbana förutsatt att inte spel eller underhåll pågår.

DU FÅR INTE

- Beträda green (den mest kortklippta delen av golfbanan kring hålen) eller tee (utslagsplatsen) varken på sommaren eller på vintern.

Golfbanor

Passera men inte störa. Skida på vintern.

KOMMENTAR

- Green och tee räknas som planteringar.
- Vintertid kan de öppna golfbanorna vara populära bland längdskidåkare. Det är viktigt att du som skidåkare känner till var du får och inte får åka. Vintertid finns oftast markeringar som visar var green och tee ligger och här får du inte åka skidor eller gå eftersom den känsliga gräsmattan kan skadas och lättare drabbas av snömögel. Allra känsligast är gräset när det bara är frost som på bilden.

DISKUTERA

- *Har du en golfbana i närheten av där du bor?*
- *Har du varit på den utan att spela golf?*

Bad och båt

Ja, bada! Men inte inom hemfridszonen.

Bad och båt

DU FÅR

- Lägga till med båt och bada vid strand som inte tillhör någons hemfridszon.
- Gå iland, bada eller tillfälligt lägga till vid brygga som inte ligger inom någons hemfridszon.

DU FÅR INTE

- Uppehålla dig vid bryggan om ägaren behöver använda den.

Bad och båt

Ja, bada! Men inte inom hemfridszonen.

KOMMENTAR

- Här handlar det också om att bedöma var hemfridszonen är. Ligger bryggan långt ifrån hus av olika slag kan det fungera att tillfälligt lägga till där, men inte annars.
- Det är tillåtet att passera i båt eller med skridskor intill ett hus, men inte störa den som bor vid stranden. Skillnaden i störningen är förstås stor mellan en vattenskoter och en kajak.
- Bad med häst och hund regleras ibland i separata ordningsföreskrifter. Häst- och hundägare bör alltid ta hänsyn till andra badande.

DISKUTERA

- Ofta uppstår diskussioner om hemfridszonen. *Kan en fastighetsägare förbjuda besökare på en strand som ligger på hans fastighet, men utanför hemfridszonen?* Ex: en förening sköter om en strand på en allmänning. *Får jag bada där?* Ja, om stranden ligger utanför en hemfridszon. Nej, inte om stranden ligger inom hemfridszonen till ett bostads- eller fritidshus.

Plocka bär, svamp och nötter

Plocka gärna men se upp med fridlysta och giftiga arter.

Plocka bär, svamp och nötter

DU FÅR

- Plocka bär och svamp i skog och mark.
- Du får även plocka frön, nötter och kottar från marken.

DU FÅR INTE

- Plocka fridlysta svampar.
- Plocka frukt och bär som uppenbart är odlade.
- Plocka nötter eller bok- eller ekollon som sitter på träd utan markägarens tillåtelse.
- Ta vatten från en privat brunn utan tillåtelse.

Plocka bär, svamp och nötter

Plocka gärna men se upp med fridlysta och giftiga arter.

KOMMENTAR

- Det finns inga begränsningar för hur mycket bär och svamp du får plocka. Det betyder alltså att du även kan plocka för försäljning, men ta gärna kontakt med markägaren. Det kan finnas begränsningar i skyddade områden.
- Brottsbalken reglerar vad som får plockas och inte och den räknar upp sådant som var viktigt i gamla tider för markägarna och deras försörjning, exempelvis gräs som betades eller togs in som djurfoder, liksom ekollon m.m.
- Tryffelsvamp växer under markytan och ingår därför inte i allemansrätten utan tillhör markägaren.

DISKUTERA

- *Känner ni till några fridlysta svamparter?* Exempelvis bombmurkla och saffransticka.
- *Hur är det med äpplen i övergivna trädgårdar?* Dessa får du plocka. Däremot inte äpplen som hänger över ett staket till en bostad.

Vilda växter och djur

Plocka växter som inte är fridlysta, inte störa djur.

Vilda växter och djur

DU FÅR

- Plocka vilda blommor och växter i naturen.

DU FÅR INTE

- Plocka blommor eller andra växter som är fridlysta,
- Plocka blommor eller andra växter som växer i naturreservat, nationalparker och i exempelvis fornminnesområden där särskilda regler gäller.
- Du får inte störa, skada eller ta hem djur, inte plocka ägg ur fågelbon. Den som håller ett vilt djur i fångenskap utan tillstånd kan bli dömd för brott mot jaktlagen eller jaktförordningen.

Vilda växter och djur

Plocka växter som inte är fridlysta, inte stora djur.

KOMMENTAR

- Vilka blommor och andra växter som är fridlysta skiljer sig åt i olika delar av landet. Restriktioner skiljer sig också åt.
- Alla vilda fåglar och däggdjur är fredade enligt jaktlagen och jaktförordningen. Fåglarna och ett antal av däggdjuren är dessutom fridlysta.
- Fiskar samt kräftdjur och blötdjur, till exempel musslor och snäckor, omfattas av fiskelagsstiftningen och kan fridlysas med stöd av den.
- Att ovarsamt eller i större mängder samla in mossor och lavar, exempelvis till adventsljusstakar eller kransar, är inte lämpligt. Mossor och lavar växer oerhört långsamt och det tar lång tid för marken att återhämta sig.
- Alla lummer- och orkidéarter är fridlysta.

DISKUTERA

- *Hur vet du vad som är fridlyst?* Information om vad som gäller i ditt län finns hos Länsstyrelsen och på Naturvårdsverkets webbplats.
- *Får jag plocka hur mycket blommor (eller bär) som helst på någon annans mark? Också för att sälja?* Kommersiella plockare bör ta kontakt med markägaren.
- *Får jag döda en huggorm på min tomt?* Ormar är fridlysta. Det är förbjudet att döda, skada eller fånga ormar och deras ägg och ungar. Undantaget är om du hittar en huggorm på din tomt. Då får du fånga in och flytta den.
- *En grävling underminerar mitt hus. Kan jag ta bort den?* Lyckas du inte skrämman bort grävlingen kan du begära skydds jakt. Kontakta Länsstyrelsen.

Skräp

Ta reda på skräpet efter dig.

Skräp

DU FÅR

- Ta med dig skräpet hem! Se till att ha med dig en påse att lägga ditt skräp i.
- Du får elda upp mindre mängder pappersskräp om det görs på ett säkert sätt.

DU FÅR INTE

- Givetvis inte skräpa ned i naturen.
- Lämna skräp eller skräppåsar vid en full soptunna.

Skräp

Ta reda på skräpet efter dig.

KOMMENTAR

- Nedskräpningen i naturen är ett stort problem. Det ser tråkigt och fult ut och skräpet kan dessutom skada små och stora djur, i vissa fall hindra växtlighet, förorena vatten o.s.v.
- Varje år tvingas lantbrukare att avliva djur på grund att de ätit plast eller plåt som skadat dem.
- Plast och metaller bryts ned mycket långsamt eller inte alls, vilket skapar miljöproblem också på lång sikt. Inte minst i våra hav.

DISKUTERA

- Fundera över det skräp du tar med dig ut: *Går det att minska på förpackningar och liknande redan innan du går ut?*
- *Är det okej att kasta matrester i naturen?* Bär helst med dig allt skräp hem! Tänk på att i till exempel fjällmiljö sker nedbrytning mycket långsamt.
- *Skulle du kunna tänka dig att ta med dig mer skräp hem, än du tog ut? Att rensa upp lite skräp längs stigen?*
- *”Jag slänger bara den här lilla papperstussen, den är så liten, det kan väl inte göra något?!” Även små mängder skräp ser otrevligt ut.*

Instruktion

Så här använder du Allemansrätten – en vägledning.

- Blocket tar upp olika situationer eller saker vi gör ute i naturen. Tanken är att det ska kunna användas oavsett vilken naturtyp ni befinner er i just idag: i skogen, vid en sjö, på ängen o.s.v.
- Håll blocket framför dig. Allteftersom du bläddrar i blocket så ser åhörarna bilder som illustrerar olika situationer eller aktiviteter där allemansrätten berörs. Samtidigt, på sidan som är vänd mot dig själv, finns en text som beskriver situationen, vad du får och inte får göra och kommentarer kring de utmaningar som kan uppstå.
- Sist på varje sida har vi formulerat ett antal frågor som underlag för fortsatta diskussioner om allemansrätten. Tanken är att utmana deltagarna att själva reflektera över kniviga eller typiska situationer, som kan uppstå i naturen och där allemansrätten berörs.
- Se dessa som förslag på hur du kan inleda ett samtal. Ett bra alternativ är också att fråga dina åhörare om deras egna erfarenheter: Har ni varit med om en liknande situation? Hur skulle du göra? Du väljer själv vilka och hur många aktiviteter du tar upp. Bläddra gärna själv igenom materialet innan du går ut, för att kunna välja vilka aktiviteter du vill fokusera på och kanske tänka igenom egna exempel och frågor som passar för den situation och plats din grupp befinner sig i just idag.

Komplement

- Slinga/stig: Ett möjligt komplement till blocket är en stig/slinga på en utvald plats, till exempel i närheten av ett naturum. Här kan lämpliga delar av blockets innehåll kommuniceras vid stationer där du till exempel visar eldning, hur du tar rätt på skräp, vad du får plocka, ta med sig och inte o.s.v.

Allemansrätten är ingen lag

- Ibland skriver vi att ”du bör inte...”, ibland ”du får inte...”. Allemansrätten är ingen lag. Det är därför inte helt lätt att säga exakt vad du får och inte får göra. Ofta hänvisas till sunt förnuft för att avgöra hur du ska bete sig i naturen. Samtidigt finns regler och förbud som har stöd i till exempel jaktlagen, terrängkörningslagen eller sjölagen.

Läs mer

- Mer information om allemansrätten finns på Naturvårdsverkets webbplats. Där finns även skolmaterial och information på olika språk.
- Blocket riktar sig framförallt till vuxna. Om du vänder dig till barn och ungdomar kan vi rekommendera Håll Sverige Rents material om allemansrätten.
- På Länsstyrelsens webbplats kan du läsa mer allemansrätt och lokala föreskrifter i ditt län.
- På Naturvårdsverkets webbplats kan du läsa mer om fridlysta arter.
- Hos Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) hittar du information om brandrisk. MSB har även appen ”Brandrisk ute” som du kan ladda ner från deras webb.
- Fiskeregler - sök på ”svenska fiskeregler”

Denna vägledning handlar om allemansrätten; vad du får och inte får göra när du vistas i naturen. Vägledningen kan användas av alla som vill lära sig mer om allemansrätten och framför allt de som arbetar med naturvägledning. Det kan användas som stöd att förmedla och diskutera allemansrätten, framför allt med vuxna deltagare. Vägledningen är utformad som ett block som fungerar bra att ha med i fält.

Grunden för vägledningen har tagits fram av Centrum för naturvägledning, CNV, på uppdrag av Naturvårdsverket. CNV finns sedan 2007 vid SLU som nationell kompetensresurs för alla som underlättar för människor att uppleva och utveckla sin känsla för och kunskap om naturen och kulturlandskapet. Materialet har därefter utvecklats och färdigställts av Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket, Adress: Naturvårdsverket 106 48 Stockholm
Telefon: 010-698 10 00, webbadress: www.naturvardsverket.se

CNV, Centrum för naturvägledning, Box 7012, 750 07 Uppsala

ISBN 978-91-620-1304-2

Grafisk formgivning: Granath, Tryck: Arkitektkopia AB

